

Social Sciences Indexed

International
SOCIAL MENTALITY AND
RESEARCHER THINKERS JOURNAL
Open Access Refereed E-Journal & Refereed & Indexed
SMARTjournal (ISSN:2630-631X)

Architecture, Culture, Economics and Administration, Educational Sciences, Engineering, Fine Arts, History, Language, Literature, Pedagogy, Psychology, Religion, Sociology, Tourism and Tourism Management & Other Disciplines in Social Sciences

2019

Vol:5, Issue:24

pp.1421-1431

www.smartofjournal.com

editorsmartjournal@gmail.com

DANIŞTAY İÇTİHATLARI BAĞLAMINDA KAMU KÜLFETLERİ KARŞISINDA EŞİTLİK İLKESİ

PRINCIPLE OF EQUALITY AGAINST PUBLIC BURDENS IN THE CONTEXT OF STATE COUNCIL PRACTICES

Arş. Gör. Gökhan TOPLUK

Muş Alparslan Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, Muş/TÜRKİYE

ORCID: 0000-0003-0391-5671

Article Arrival Date : 10.09.2019

Article Published Date : 10.10.2019

Article Type : Review Article

Doi Number : <http://dx.doi.org/10.31576/smryj.353>

Reference : Topluk, G. (2019). "Danıştay İçtihatları Bağlamında Kamu Külfetleri Karşısında Eşitlik İlkesi", International Social Mentality and Researcher Thinkers Journal, (Issn:2630-631X) 5(24): 1421-1431

ÖZET

Sosyal devlet ilkesinin yerleşmesi ve devlet karşısında vatandaşlık haklarının gelişmesine muvazi olarak devletin vatandaşlar karşısında sorumluluk alanları genişlemiştir. İdarenin kusurlu sorumluluk hallerinin yanında, kusursuz olsa dahi sorumlu tutulduğu haller mevcuttur. Kamu külfetleri karşısında eşitliğin bozulmasından dolayı sorumluluk bu haller arasındadır. Lakin şunu vurgulamak gerekir ki, kamu külfetleri karşısında eşitlik ilkesi ibaresi anayasanın muayyen bir maddesinde açıkça belirtilmez. Böylece bu konunun literatürdeki yazımı içtihatlar üzerindedir. Başta Danıştay olmak üzere temyiz mercilerinin bazı kararlarından yola çıkılarak ve Türk idare hukukuna model teşkil eden Fransız hukuk sistemindeki uygulamalar dikkate alınarak Kamu külfetleri karşısında eşitlik ilkesinin tanımı, şartları, özellikleri ve türleri çerçevesinde bir alan yazın geliştirilmiştir. İşte bu çalışmada Danıştay içtihatları bağlamında geliştirilmiş olan kamu külfetleri karşısında eşitlik prensibinin ana hatları ele alınmış, bu ilkenin tanımı, hukuki dayanakları, şartları ve özellikleri kararlar eşliğinde sunulmaya çalışılmıştır. Çalışma nitel araştırma tekniklerinden betimsel yöntem kullanılmıştır. Bu yönteme uygun olarak elde edilen veriler, konunun perspektifi bağlamında işlenmiş, analiz edilmiş ve tanımlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kamu Külfetleri Karşısında Eşitlik İlkesi, Fedakârlığın Denkleştirilmesi, İdarinin Kusursuz Sorumluluğu, Danıştay İçtihatları.

ABSTRACT

As a result of the establishment of the principle of social state and the development of citizenship rights in the face of the state, the areas of responsibility of the state towards the citizens have expanded. In addition to flawed liability, there are cases where the administration is held responsible even if it is flawless. Responsibility for disruption of equality against public burdens is among these situations. However, it should be emphasized that the principle of equality in the face of public burdens is not explicitly stated in a specific article of the constitution. Thus, the writing of this subject in the literature is based on case law. Based on some decisions of the appellate authorities, particularly the Council of State, and taking into account the practices in the French legal system that constitutes a model for Turkish administrative law, a field literature was developed within the framework of the definition, conditions, characteristics and types of equality against public burdens. In this study, the main lines of the principle of equality in the face of public burdens developed in the context of the case law of the Council of State are discussed, and the definition, legal basis, conditions and characteristics of this

principle are tried to be presented with the decisions. The descriptive method was used in the study. The data obtained in accordance with this method have been processed, analyzed and defined within the context of the subject's perspective.

Keywords: Principle of Equality Against Public Burdens, Balancing of Sacrifices, Liability Without Fault of The Administration, State Council Practices.

1. GİRİŞ

Sosyal devlet prensibinin yerleşmesi devletin kendi iş ve eylemlerinden dolayı sorumlu olması gerektiği ilkesiyle birleşmiş, devletin sorumluluğunun sadece kusurlu durumlara hasredilemeyeceği, bu sorumluluğun kusursuz halleri de havi olduğu şeklinde sonuçlanmıştır (Tahiroğlu, 2008: 169). Kamu külfetleri karşısında eşitlik ilkesinin, devletin piyasa ve toplum karşısında nötr bir vaziyet almasının zamanla değişmesi ve sosyal devlet ilkesinin gelişmesi sonucu olduğu düşünülebilir. İdare kamu menfaatlerini korumak, kamu hizmetlerini gerçekleştirmek için iş ve eylemlerde bulunduğu, külfet belirli kişi ya da kişiler üzerinde kalıyorsa ve katlanılan zarar olağan sınırları müteceviz ise idare kusursuz ve yapılan işlem kanunlara uygun dahi olsa verdiği zararı tazmin etmekle yükümlüdür. Özel hukukta da kusursuz sorumluluk uygulama alanı bulabilmektedir. Ancak böylesi bir sonuca hâkimin hüküm verebilmesi için, kanuni düzenlemeye gerek bulunmaktadır. Buna karşın idari hâkim adli hâkime göre kendisini daha az bağımlı hissederek kanuni nizamnamelerin metinlerinde kusursuz sorumluluğun kanıtlayacak herhangi bir arayışa ihtiyaç duymaksızın kusursuz sorumluluğa hükmedebilmektedir. İşte bu noktadır ki özel hukuka oranla idare hukukunda kusursuz sorumluluk ilkesi orjinalitesini özgünlüğünü ve bağımsızlığını bulmaktadır (Atay, Odabaşı ve Gökcan, 2003: 116-118).

İşte bu çalışmada, öncelikle kamu külfetleri karşısında eşitlik ilkesi tanımlanmış, hukuki dayanakları gösterilmiştir. Daha sonra kamu külfetleri karşısında eşitlik ilkesinin şartları ve özellikleri gösterilerek bu ilkenin türleri izah edilmiştir. Bütün bu anlatı içtihatlar bağlamında ele alınmaya çalışılmıştır.

2. KAMU KÜLFETLERİ KARŞISINDA EŞİTLİK İLKESİ VE HUKUKİ DAYANAĞI

Devletin iş ve eylemlerinden dolayı üçüncü kişilere vermiş olduğu zararlar sadece idarenin kusurlu hallerinde değil idarenin kusursuz olduğu hallerde de tazmin edilebilir. Bu hallerden biri de kamu külfetleri karşısında eşitlik ilkesidir. Bilindiği gibi, hizmet kusuruna dayanarak, idari işlemlerden kaynaklanan zararların karşılanabilmesi için idarenin kusurlu olduğunun ispatlanması gerekir. Bununla birlikte kişilerin uğradıkları zararların her zaman idarenin kusurundan kaynaklanan zararlar olmadığı da vakidir. Bu durumda; idarenin kimi davranışlarından doğan zararların idarenin kusuru aranmaksızın karşılanması gerekebilir. Kusursuz sorumluluk denen bu tür sorumluluk halleri içtihatlarca sabittir. Kusursuz sorumlulukta idarenin eylemi ile maruz kalınan zarar arasında illiyet bağının kanıtlanması yeterlidir. İdarenin kusurlu olmasının ayrıca kanıtlanmasına gerek yoktur. Örnek vermek gerekirse; güvenlik görevlilerince saha güvenliği için döşenen mayına basılması sonucu sakat kalan çocuğa ödenecek tazminat Danıştay'a göre toplumsal tehlike (sosyal risk) esasına dayandırılmaz. Böylece zarar ile fiil arasında bir nedensellik bağı olmasına rağmen zararın müsebbibi olan idare açısından kusurdan söz etmek mümkün değildir. Danıştay bu durumlarda zararın özel ve anormal olması şartıyla idarece tazmin edilmesini kusur aranmaksızın karara bağlamıştır (Yayla, 2009: 368).

Kusursuz sorumlulukta idarenin sorumlu tutulabilmesi için, icra ve ifa edilen faaliyet ve hizmetlerin hukuka ya da kanuna aykırı olması da gerekmez. Kusursuz sorumluluğa temel teşkil eden iki ana esastan söz etmek mümkündür. Bunlardan ilki, risk ilkesi ikinci ise kamu külfetleri karşısında eşitlik ilkesidir (Durkal, 2019: 168; Gözübüyük, 2010: 355). Kusursuz sorumluluğun temel prensibini bu ilkelerden hangisinin oluşturduğu ise literatür yazımında tartışmalı bir mevzudur. Örneğin Esin (1973: 131); risk ilkesini müstakil bir kuram olarak değil esaslarını "kamu külfetleri karşısında eşitlik" ve "hakkaniyet ve nasafet" ilkelerinin teşkil ettiği bir ilke olarak değerlendirir.

Risk ilkesi gibi Kamu külfetleri karşısında eşitlik ilkesi de, Mecelle’de yer alan “Mazarrat menfaat mukabelesindedir. Yani bir şeyin menfaatine nail olan onun mazarratına da mütehammil olur.” düsturuna dayanmaktadır. Yani zarar ve menfaat biri diğerine mukabil şeylerdir, bir şeyin nimetinden faydalanan kimse o şeyin külfetine de katlanmak zorundadır (Şimşirgil ve Ekinci, 2009: 60). Bu ilkeye fedakârlığın denkleştirilmesi ilkesi de denmektedir. Buradaki mantık da benzerdir. Nimetlerinden herkesin istifade ettiği hizmetlerin sebebiyet verdiği külfetler karşısında beklenen fedakârlıklar da umumi olmak zorundadır. Böylece zahmet ve külfet sadece hususen birilerinin üzerinde kalmış olmayacak herkes eşit bir şekilde fedakârlık da bulunmuş olacaktır (Gözler ve Kaplan, 2013a: 314).

Mecellede yer alan hükümden sonra Anayasa’da gerçekleştirilmiş olan yeni düzenlemeler devlet karşısında vatandaşlık haklarını güvenceye almak yolunda geliştirilmiştir. Anayasa’da alenen kamu külfetleri karşısında eşitlik ibaresinin alenen yer almadığı görülmektedir. 1982 Anayasasının 125. Maddesi’nde yer alan “ idare kendi iş ve eylemlerinden sorumludur” ifadesi içtihatlarla söz konusu ilkenin ana esprisi olarak yorumlanmıştır. Anayasanın mezkûr maddesi sadece idarenin kusurlu sorumluluğu şeklinde değil kusurlu olmadığı durumlarda da sorumlu tutulabileceği şeklinde geniş olarak yorumlanmıştır. İlgili madde mali sorumluluk halleriyle ilgili tafsilatlı açıklamalar da bulunmadığı için anayasal çerçeve içerisinde bu sorunu halletmek içtihatlarla düşmüştür. Böylece kanuni sınırlar ve ilkeler doğrultusunda hareket eden mahkemeler idarenin kusursuz dahi olsa sorumlu olduğu hallerde tanzim yükümlülüklerini ortaya koyan birçok karar vermiştir (Onar, 1966).

Bu kararlardan birinde açıkça Anayasa’nın 125. Maddesine atıf yapıldığı görülmektedir. Karara konu teşkil eden olayda, sıtmayla mücadele bağlamında ilgili başkanlığın görevlilerince yürütülen ilaçlama sırasında davacının ineklerinin ölmesi nedeniyle açılan davada Danıştay (Bayındır, 2007: 561)¹:

“Kamu hizmetlerinin yerine getirilmesi sırasında fertlere ve özel mülkiyete verilen zararların fiil ile zararlı sonuç arasında illiyet bağının bulunması şartıyla ayrıca idarenin kusuru aranmadan hizmet sahibi idarelerce tazmin edilmesi hukukun genel ilkeleri ile hakkaniyet ve nesafet kuralları gereği olduğu gibi, 2709 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasası’nın 125. maddesine göre, idare kendi eylem ve işlemlerden doğan zararları gidermek zorundadır. Bu durumda olayla zarar arasında bir nedensellik bağı bulunması yeterlidir. Zira idare kamu yararı düşüncesi ile yaptığı hizmetler dolayısıyla, idareye yüklenebilecek bir hizmet kusuru olmadan da bazı kişilerin veya mallarının özel bir zarara uğramasına sebep olabilir. Bu zararın karşılanması kamu külfetleri karşısında eşitlik ilkesinin bir sonucu” olduğu şeklinde hükme varmıştır.

Yukarıdaki kararda görüldüğü üzere Danıştay onuncu idaresi idarenin kusurlu olmasa dahi sorumlu tutulabileceğini belirtmiş ve bu sorumluluğun hakkaniyet ve nesafet kuralları gereği olduğunu vurgulamıştır. Hakkaniyet ve nesafet prensibini dayandırdığı yer ise Anayasa’nın 125. Maddesidir (Çağlayan, 2009: 452-455, Günday, 2004: 343).

Ayrıca Anayasanın 125. Maddesine alenen ya da zımnen atıf yapılan içtihatlarda bu maddenin gereği olarak sadece “hakkaniyet ve nesafet kurallarına” değil “kamu külfetleri karşısında eşitlik” ifadesine de yer verilmiştir. Örneğin Tıp Fakültesi binasında bir kişinin başına raf düşmesi suretiyle hayatını kaybettiği bir olayda Danıştay²:

“Olay ile zararlı sonuç arasında uygun bir nedensellik bağının kurulabilmesi, idarenin kamu yararı düşüncesiyle yaptığı hizmetler dolayısıyla idareye yükletilebilecek bir kusur olmasa dahi özel bir zarara uğrayan kişilerin bu zararlarının tazminine karar verilebilmesi için yeterlidir. Bu zararın karşılanması kamu külfetleri karşısında eşitlik ilkesinin bir sonucu olup, bu tür zararların zarar görenler üzerinde bırakılması hakkaniyete de uygun düşmez.”

¹ D.10.D. 21.02.1983, E.1982/3142, K.1983/322.

² <http://www.hukukturk.com/danistay-kararlari?EsasNo1=1982&EsasNo2=3852>, Erişim Tarihi: 19.05.2019.

D.10.D. 15.06.1983, E.1982/3852, K.1983/1515.

2.1. Kamu Külfetleri Karşısında Eşitlik İlkesinin Tanımı

Kamu külfetleri karşısında eşitlik ilkesini şu şekilde tanımlamak mümkündür (Gözler, 2009: 1242): “Kamu külfetleri karşısında eşitliğin bozulmasından dolayı sorumluluk idarenin, nimetlerinden toplumun tümü tarafından yararlanan eylem ve işlemlerinin neden olduğu külfetlerin sadece belirli bir kişi veya kişilerin üstünde kalması durumunda, bu kişi veya kişilerin uğradığı zararların, idare tarafından, idarenin bir kusuru olmasa bile, tazmin etmekle yükümlü tutmasıdır. Mesela idare şehirlerarası karayolu yapımı nedeniyle yolun üstünden geçeceği tarlaya ihtiyaç duyar. Bu işte kamu yararı olduğu ve bu tarlaya idarenin bedel ödemediği el atabileceği tarla sahibinin kamu yararına yönelik bu işleme katlanması gerektiği düşünülebilir. Ancak yapılan yoldan herkes yararlanacak, külfetini sadece bir kişi çekecektir. İşte bu hakkaniyet ve nesafetle bağdaşmaz. Bu ilkeye fedakârlığın denkleştirilmesi ilkesi de denmektedir”.

Tanımların içtihatlarla belirtilen ve vurgulanan hususlar bağlamında yapıldığı açıktır. Söz gelimi Marmaray projesi kapsamında yapılan belediye çalışmalarının bir işyeri hâsılatını düşürdüğü iddiasıyla açılan davada Danıştay şu ifadelerle yer vermiştir (Hasoğlu, 2017: 73)³:

“Kamu hizmetinin yürütülmesinin neden ve etkisinden kaynaklanan bir zararın doğmaması için idarece her türlü tedbir alınmasına rağmen, hizmetin doğal ve zorunlu bir sonucu olarak ortaya çıkan, hizmetten yararlananlar yönünden genel ve olağan nitelikteki bir külfetten kaynaklanan zararın, kamu külfetleri karşısında eşitlik ilkesi uyarınca idarece karşılanmasına olanak bulunmamaktadır. Kamu hizmetinin yürütülmesinden kaynaklanan bir zararın, kamu külfetleri karşısında eşitlik ilkesi uyarınca idarece karşılanabilmesi için, uğranıldığı ileri sürülen zararın kamu külfeti olmaktan çıkıp, hizmetten yararlananlar yönünden özel ve olağandışı bir niteliğe dönüşmüş olması gerekir.”

2.2. Kamu Külfetleri Karşısında Eşitlik İlkesinin Şartları

Kamu Külfetleri Karşısında Eşitlik İlkesinin iki temel şartı bulunmaktadır. Bunlar zararın özel ve olağandışı olmasıdır.

2.2.1. Özel Zarar

Onar’a (1966: 1712) göre, zararın özel olması bir veya birkaç kişiye münhasır olması anlamına gelmektedir. Kamu yararı adına yapılan bir eylem veya işlem neticesinde husule gelen zarar, eğer genel bir nitelik arz ediyorsa, artık bu özel zarar olarak değil katlanılması gereken genel bir külfet olarak değerlendirilir. Kamu yararı adına gerçekleştirilen faaliyetlerden herkes yararlandığı için, külfetlerin genel bir keyfiyet taşıması hali, bunların kamuya şamil bir biçimde dağıldığını gösterir. Bu durumda kamu hizmeti sonucu külfeti yüklenmek durumunda kalan bir veya birkaç kimseden söz etmek mümkün görünmemektedir. Bundan dolayı; kamu hizmetinin geniş bir kitle için meydana getirdiği zararların, kamu külfetleri karşısında eşitlik ilkesine dayanılarak tazmin edilmesini gerektirecek geçerli bir sebep yoktur.

Zararın özel olması şartı fedakârlığın denkleştirilmesi ilkesine mahsustur. Çünkü “bu sorumlulukta zararın özel olmaması halinde aynı statüde bulunan bütün kişiler aynı zarara uğradıkları için kamu külfetleri karşısında eşitlik bozulmamıştır ve idarenin kusursuz sorumluluk ilkesi gereğince mali sorumluluğuna gidilebilmesi mümkün olmayacaktır. Ancak belirli kişi ya da kişilerin zarara uğraması halinde kamu külfetleri karşısında eşitlik bozulmuştur ve idarenin mali sorumluluğu doğacaktır. Zararın özel olması şartı mağdurla alakalı bir durum olması bakımından tek bir kişinin zarara uğraması halinde bunun özel nitelikte olduğunun tespitinde bir güçlük bulunmamaktadır. Zararın birden fazla kişi için gerçekleşmesi halinde de zararın özel olması koşulu gerçekleşmesine rağmen bu durumun tespiti güçlükler arz etmektedir. Bu da her somut olayın özelliğine göre yargı organları tarafından yapılacak bir değerlendirmeyi gerekli kılmaktadır. Bu noktada önemli olan zarar uğrayan

³ D.10.D. 16.03.2012, E.2008/188, K.2012/934.

kişilerin teşhis edilebilir olması, yani zararın bireyselleştirilebilir olmasıdır” (Sarsıkoğlu, 2016: 2416).

Danıştay’ın kamu külfetleri karşısında eşitlik ilkesi ya da fedakârlığın denkleştirilmesi ilkesinin temel şartı olarak zararın özel olması gereğini içtihatlarında vurguladığı görülmektedir (Şaşmaz, 2016: 223)⁴:

“Davacı şirket tarafından, akaryakıt istasyonunun davalı idarece yürütülen yol çalışmaları sonucunda yol ile bağlantısının kesilmesi ve ulaşımın stabilize köy yolundan verilmesi neticesinde meydana gelen gelir kaybı nedeniyle uğranıldığı ileri sürülen maddi zararının tazmini istemiyle bakılmakta olan dava açılmış ise de, yol nedeniyle ticari faaliyette bulunan ve bundan kazanç sağlayarak yararlanan davacı şirketin söz konusu zarar kaleminin, aynı yol üzerinde bulunan bütün işyeri sahipleri yönünden de ileri sürülebileceği, bu haliyle, davacı şirket tarafından, uğranıldığı ileri sürülen zarar kaleminin, diğer işyeri sahiplerinden farklı, özel ve olağandışı bir nitelikte olmadığı, kamu yararı ve hizmet gerekleri doğrultusunda yapılan yol çalışmaları nedeniyle oluşan genel külfetlere, "kamu külfetlerindeki eşitlik ilkesi" uyarınca herkesin katlanması gerektiği açıktır. Kaldı ki, davacı şirketin yenilenen yolun olanaklarından yararlanacağı da dikkate alındığında, idarenin tazmin sorumluluğunu gerektiren, kamu külfeti olmaktan çıkan, hizmetten yararlanan davacı şirket yönünden özel ve olağandışı niteliğe dönüşen bir maddi zarar bulunmamaktadır.”

2.2.2. Olağandışı/Anormal Zarar

Her hangi bir zararın idarenin sorumluluğuna yol açabilmesi için katlanılan zararın sadece özel bir zarar olması yetmemektedir. Katlanılan zararın umuma şamil bir zarar olmaması ve sadece bir veya birkaç kişinin üzerinde kalmasının dışında, zararın olağan sınırları müteceviz olması gerekir. Eğer idarenin iş ve eylemlerinden kaynaklanan zararlar olağan ve normal kapsamda değerlendirilebiliyorsa mahkeme tazmine mahal bir durum olmadığı yönünde karar vermektedir (Sarıca, 1949: 103).

Zararın anormal ağırlıkta olması koşulunu Gözler (2009: 1319) şu şekilde değerlendirmektedir: “Zararın anormal ağırlıkta olması koşulu, sınırlarının tespiti bakımından son derece anlaşılması güç bir kavrama karşılık gelmektedir. Zira bu sınırı belirlemede kullanılacak objektif nitelikte bir ölçüt bulunmamaktadır. Bu sebeple de idari yargı organları önlerine gelen her somut olay bakımından zararın anormal ağırlıkta olup olmadıklarını belirlemektedir. Fakat kişilerin cismani bütünlüğüne verilen zararların her halde anormal nitelikte olduğu kabul edilmelidir. Ayrıca zararın anormal ağırlıkta olduğu zararın devam ettiği süre açısından da tespit edilebilecektir. Mesela Fransa’da balıkçılar tarafından limanların bloke edilmesi nedeniyle ticaret gemilerinin zarara uğraması olayında Fransız Danıştay’ı idarenin yirmi dört saatten sonraki zararlar bakımından olaya geç müdahalede bulunmasının ağır bir zarar oluşturduğundan bahisle tazminata hükmetmiştir.”

Bilindiği gibi, hizmet kusuruna dayanarak, idari işlemlerden kaynaklanan zararların karşılanabilmesi için idarenin kusurlu olduğunun ispatlanması gerekir. Bununla birlikte kişilerin uğradıkları zararların her zaman idarenin kusurundan kaynaklanan zararlar olmadığı da vakidir. Bu durumda; idarenin kimi davranışlarından doğan zararların idarenin kusuru aranmaksızın karşılanması gerekebilir. Kusursuz sorumluluk denen bu tür sorumluluk halleri içtihatlarca sabittir. Kusursuz sorumlulukta idarenin eylemi ile maruz kalınan zarar arasında illiyet bağının kanıtlanması yeterlidir. İdarenin kusurlu olmasının ayrıca kanıtlanmasına gerek yoktur. Örnek vermek gerekirse; güvenlik görevlilerince saha güvenliği için döşenen mayına basılması sonucu sakat kalan çocuğa ödenecek tazminat Danıştay’a göre toplumsal tehlike (sosyal risk) esasına dayandırılmaz. Görüldüğü gibi zarar ile fiil arasında bir nedensellik rabitası olmasına rağmen zararın müsebbibi olan idare açısından kusurdan söz etmek mümkün değildir. Danıştay bu durumlarda zararın özel ve anormal olması şartıyla idarece tazmin edilmesini kusur aranmaksızın karara bağlamıştır (Yayla, 2009: 368).

⁴ D.10.D. 09.09.2015, E.2012/4517, K.2015/3682.

2.3. Kamu Külfetleri Karşıısında Eşitlik İlkesinin Özellikleri

Kamu Külfetleri karşıısında eşitliğin bozulmasından dolayı sorumluluğun başlıca özelliklerini Şu şekilde sırlamak mümkündür (Gözler ve Kaplan, 2013a: 315) :

- ✓ “Bu sorumluluk kusurlu sorumluluk ve risk sorumluluğuna nazaran “tamamlayıcı” niteliktedir. Yani zarar kusurlu sorumluluk veya risk sorumluluğu esaslarına göre karşılanabiliyorsa kamu külfetleri karşıısında eşitliğin bozulmasından dolayı sorumluluk esaslarına göre karşılanamaz.”
- ✓ “Kamu külfetleri karşıısında eşitliğin bozulmasından dolayı sorumluluk” kamu düzenine ilişkindir.”
- ✓ “Kamu külfetleri karşıısında eşitliğin bozulmasından dolayı sorumluluk, kazalardan kaynaklanmayan, yani arızı nitelikte olmayan zararların tazmininde söz konusu olur.”
- ✓ “Kamu külfetleri karşıısında eşitliğin bozulmasından dolayı sorumluluk, bir kusursuz sorumluluk halidir, dolayısıyla zarar gören kişinin idarenin kusurlu olduğunu ispatlamasına gerek yoktur.”

2.4. Kamu Külfetleri Karşıısında Eşitlik İlkesi Türleri

Kamu külfetleri karşıısında eşitlik ilkesinin i tihatlardaki uygulama alanları belirli başlıklar altında tasnif edilebilir.

2.4.1. Bayındırlık İşleri

İdarenin veya özel kişilerin idareyle yaptığı sözleşme neticesinde taşımaz malları, kamunun hizmetinde kullanmak maksadıyla yaptıkları işler bayındırlık faaliyetleri olarak tarif edilir (Baydemir, 2019: 86). Bayındırlık faaliyetlerinden kaynaklı olarak oluşan zararın maddi sorumluluğunu iki bağlamda izah etmek mümkündür. Bu doğrudan ve dolaylı oluşan zararlardır. Bayındırlık faaliyetlerinden kusurlu olarak doğan sorumluluk doğrudan oluşan zararlarken kusursuz olarak gelişen sorumluluk dolaylı zararlardır. Yani Taner Ayanoğlu’nun (1994: 56) da dediği gibi “bayındırlık iş ve eserinin mevcut olmamasından, bozukluğundan veya bakımından ileri gelen zararlar ile bayındırlık iş ve eserinin, herhangi bir bozukluğun bulunmadığı ve bakımının m kemmell olduğu varsayılan durumlarda sebep olduğu varsayılan durumlarda sebep olduğu zararları birbirinden ayırt etmek lazımdır.” Dolayısıyla bizzat bayındırlık işlerinden kaynaklanan doğrudan veya kendi mevcudiyetinden kaynaklanmayan dolaylı zararlardan bahsetmemiz mümkündür. Bu noktada diyebiliriz ki, dolaylı zararlarda hizmet kusuru aranmazken doğrudan oluşan zararlarda hizmet kusuru aranır.

Bayındırlık faaliyetleri neticesinde oluşacak her türlü zararda idarenin sorumluluğu kamu külfetleri karşıısında eşitlik ilkesine dayanır. Bayındırlık işleriyle oluşan zarar idare tarafından tazmini kamu yararı gözetilen bir faaliyetin sonucudur (Baydemir, 2019: 86-87). “ rneğin metro, alt geçit, üst geçit, tünel metro, kanalizasyon vb. inşaatı nedeniyle bir yol, birkaç haftalığına, birkaç aylığına hatta yıllığına trafiğe veya yayalara kısmen veya tamamen kapatılabilir. Bu süre içerisinde o yol üzerinde olan ticari işletmeler (oteller, lokantalar, mağazalar vs) müşteri kaybından dolayı ya toptan kapanır ya da büyük zararlara uğrurlar. Bunların uğradıkları zararlar kamu külfetleri karşıısında eşitliğin bozulmasından dolayı sorumluluk esaslarına göre tazmin edilebilir” (Gözler ve Kaplan, 2013b: 214). Keza bayındırlık işleri veya eserlerinin inşası sırasında çıkan gürültüler, kokular, tozlar ve dumanlar dolayısıyla komşulara zarar verebilir. Mesela, yol yapımı nedeniyle çıkan tozlar yol kenarındaki pamuk tarlasına zarar vermiş ise bu zararlar kamu külfetleri karşıısında eşitliğin bozulmasından dolayı sorumluluk esaslarına göre tazmin edilir (Gözler ve Kaplan, 2013b: 214).

Bu konuya açıklık getiren bir Danıştay kararı Şu Őekildedir ( zkarslı 2008: 58-59)⁵:

⁵ D.10.D. 18.11.1999, E.1997/6415, K.1999/6176

“Dava, davacının kayısı ve kavak yetiştirdiği arazisini sulamak amacıyla kullandığı göletin davalı idarenin kanal inşaatı sırasında ortadan kaldırılmasından dolayı ağaçların sulanamadığından bahisle meydana geldiği ileri sürülen zararın idareye başvuru tarihinden itibaren yasal faiziyle birlikte tazmini istemiyle açılmıştır Malatya İdare Mahkemesi; davalı idarenin suların ülke yararına kullanılması için gerekli bütün çalışmaları yapmak üzere kurulduğu, Medeni Kanun'da öngörülen ilkelere göre, akarsuların genel gereksinimi karşıladığı özel mülkiyete konu olamayacağı, ancak kamu yararına kullanımına olanak sağladığı ölçüde sulardan özel yarar elde edilebileceği; dava dosyasının incelenmesinden davanın, davalı idarece yaptırılan kanalın toprak ve bitki artıkları kullanılarak yapılmış göletin üzerinden geçmesi sonucu, göletin sulamada kullanılmamasından dolayı ağaçların kuruduğu ileri sürülerek adli yargı yerinde yaptırılan bilirkişi incelemesine dayalı olarak belirlenen zararın tazmini istemiyle açıldığının anlaşıldığı; bu durumda, kamu hizmetine tahsis edilen suyun ve hizmetin niteliği yönünden idareye tazmin sorumluluğu yüklenemeyeceği gerekçesiyle davanın reddine karar vermiştir. Davacı, anılan kararın temyizden incelenerek bozulmasını istemektedir. Kamu hizmetinin yerine getirilmesi sırasında genel külfetler dışında bireylere ve özel mülkiyete verilen zararların idari eylemle zarar arasında nedensellik bağının bulunması koşuluyla kusursuz sorumluluk esaslarına göre hizmetin sahibi idarece tazmin edilmesi hukukun genel ilkeleri, hakkaniyet ve nesafet kuralları gereğidir. Aksi halde, bu hizmetlerin yürütülmesi sırasında oluşan zararların bir veya birkaç kişiye yükletilmesi sonucu ortaya çıkar ki bu sonuca ne eşitlik ne de hakkaniyet ve nesafet kuralları izin verir. Dava dosyasının incelenmesinden; davacının arazisini sulamakta kullandığı göletin davalı idarece kanal yapımı çalışmaları sırasında ortadan kaldırıldığı, göletin bulunduğu su üzerinden kanal geçirildiği, bu durumun bir sonucu olarak da davacının arazisini sulayamadığı ve ağaçlarının bir kısmının susuzluktan kuruduğu anlaşılmaktadır. Bu itibarla, göletin kullanılmamasından dolayı uğranılan zararın bilirkişi raporunun incelenmesi sonucunda belirlenerek tazminine karar verilmesi yukarıda anılan ilke ve kurallar gereği olup; aksi yönde verilen idare mahkemesi kararında hukuka uygunluk görülmemiştir.”

Bu aşama önem arz eden durum (Çağlayan, 2007: 347); “fedakârlığın denkleştirilmesi ilkesinin uygulanabilmesi için, bayındırlık işlerinden kaynaklanan zararların daimi zararlar olması gerektiğidir. Bayındırlık işlerinden meydana gelen geçici, kaza sonucu oluşan zararlar, idarenin hizmet kusuru nedeniyle sorumluluğu veya risk sorumluluğuna göre tazmin edilir. Buradaki daimi zarar kavramını kalıcı zarar olarak anlamamak gerektir. Bayındırlık eserinin varlığının veya faaliyetin yürütülmesinin doğal sonucu olan zararlar kastedilmektedir. Yani kazaen oluşmayan zararlardır. Bu şekildeki zararlar, özel hukuktaki komşuluk zararlarının, idare hukukuna yansımalarıdır.”

Bayındırlık işlerinden kaynaklı oluşan zararlar kişiden ziyade mala yönelik olması ön görülür. Tabii ki mala verilmiş olan zararlar o mal üzerinde hak sahibi olma iddiası taşımaması gerekmektedir. Bu durum tamamen kamulaştırma ile oluşabilecek yasal haklar barındırır. Bayındırlık eserinden ortaya çıkan zararlar Danıştay kararları dikkate alındığında ticari, kullanıma neden olan engeller, değerinin düşmesi ve mesafenin uzaması olarak dört noktada toparlanmıştır (Gözler, 2009: 1250).

2.4.2. Hukuka Uygun İdari İşlemlerden Dolayı Sorumluluk

Kamu yararını gözeterek idarenin yapmış olduğu işlerden kaynaklanan zararların tazmini hukuki olarak kusurlu ve kusursuz sorumluluk bağlamında ele alınmaktadır. Kusurlu sorumlulukta bizatihi hukukun idarenin görev sorumluluğunda olan eylem ve işlerinin layıkıyla yerine getirememesinden doğan zararlardır. Kusursuz sorumluluk ise hukuki olarak idarenin tüm eylem ve işlerini gerektiği şekliyle yapmasına karşılık ortaya çıkan zararların kamu çıkarlarını zedeleyen ya da şahsi zararlara sebep olduğunda vuku bulur. Dolayısıyla idarenin sorumluluğu yalnızca illegal açıdan meydana gelen vakalarla sınırlanamaz. İlaveten hukuka uygunluk bağlamıyla değerlendirmesi söz konusudur. Bu maksatla hukukun idare tarafından yapılan iş ve eylemler kusurlu ve kusursuz sorumluluk ile doğan zararın tazmini sağlar (Duran, 1974: 50).

İdareye yüklenen böylesi bir sorumluluk başlangıçta özel hukuktan kaynaklı olarak modern dünyanın en etkin hukuk sistemlerinden olan Kıta Avrupa hukuk sistemi tarafından “idarenin haksız fiili” şeklinde tanımlanmıştır. Lakin özel hukuk tarafından sorumluluğun çerçevesinin belirlenmesi sorunların çözümünü yeteri kadar karşılayamadığı için ortaya çıkan anlaşmazlığın idare hukuku kapsamında çözüm getirilmeye çalışılmıştır. Bu açıdan idare hizmetinden doğan zararların tazmini kusurlu ve kusursuz sorumlu olarak kabul görmüştür (Durkal, 2019: 160). Dolayısıyla denilebilir ki, “kamu külfetleri karşısında eşitlik ilkesi, idarenin hukuka uygun işlemlerinden ve kararlarından ötürü, hizmet kusuru esas dışında, sorumluluğunun esasını teşkil eder” (Ayanoğlu, 1994: 88).

Baydemir’in (2019: 98) aktardığı gibi, “Danıştay İdari Dava Daireler Kurulu herhangi bir kusursuz sorumluluk ilkesinden bahsetmese de 2010 tarihli kararında ‘hiçbir sakatlık taşımayan ve bu nedenle iptali gerekmeyen idari işlemlerden ötürü kişiler zarara uğramışlarsa, bu zararın da tazmini gerekebilir’ diyerek hukuka uygun işlemlerden doğacak zararlar bakımından sorumluluğun kabul edilebileceğini vurgulamıştır.”

Bu perspektifle Danıştay tarafından alınan kararın önem teşkil edeceği ve meseleye açıklık getirecek bir örnek vermek mümkündür. Keza Danıştay tarafından idarenin kusursuz sorumluluğu noktasında alınan ilk kararın belediyelerin imar mevzuatı uygulamasıyla ilgili olduğu söylenebilir (Özkarlı 2008: 60-61)⁶:

“Yeşil sahaya ayrılan yerin, imar plânı olarak değiştirilerek inşaat sahasına sokulması nedeniyle zarar gören bitişik blok apartmanın sahiplerinin açtığı iptal davasını, “2 numaralı parsel üzerinde bulunan bina, imar plânına uygun olarak verilen ruhsatnameye dayanılarak tesis edilmiş olduğundan yiktirilmesi hakkındaki talebin kabulüne imkân olmadığı” gerekçesiyle reddettiği halde; davanın tazminata ilişkin kısmında, “idarenin kendi eylem ve işlemlerinden doğan zararı ödemekle yükümlü olduğu Anayasanın 114 üncü maddesi gereğidir, davacıların bina değerlerindeki azalmadan mütevellit ve İstanbul Belediyesinin işlemlerinden ileri geldiği anlaşılan zararının Anayasanın 114 üncü maddesi gereğince tazmini icap eder.” gerekçesiyle idareyi tazminata mahkûm etmiştir.”

Zaten idari hizmetlerden doğan zararların hukuki olarak tazminine ilişkin Danıştay kararları ekseriyetten yasal çerçevede idari eylemlerin geri alınması, imar planları, iktisadi tedbirlere ilişkindir (Ayanoğlu, 1994: 90). Dolayısıyla idarenin hukuka uygun işlemlerinden kaynaklanan zararlar kamu külfetleri karşısında eşitlik ilkesince karşılanır. Keza Fransız Danıştay’ının 1923 tarihli “Coutéas” kararında, mahkemenin tahliye kararı, kamu düzeninin ciddi şekilde bozulacağı endişesiyle uygulanmaması üzerine, mülk sahibine kamu külfetleri karşısında eşitlik ilkesi gereğince tazminat ödenmesine karar verilmiştir. Yine arkeolojik kalıntılar bulunduğu gerekçesiyle kişiye inşaat ruhsatı verilmemesi işleminden kaynaklanan zararlar bakımından kamu külfetleri karşısında eşitlik ilkesince sorumluluk kabul edilmektedir. Benzer şekilde düzenleyici işlemlerden bazı kişiler diğerlerine nazaran özel ve anormal zarar görmüşse, bu zararların da kamu külfetleri karşısında eşitlik ilkesi gereğince tazmin edilmesi kabul edilmektedir. Nitekim Fransız Danıştay’ı 1963 tarihli “Commune Gavarnie” kararında ve 1987 tarihli Aldabert kararında düzenleyici işlemde kaynaklanan zararlar bakımından kamu külfetleri karşısında eşitlik ilkesinin uygulanmasına karar vermiştir (Çağlayan, 2018: 664).

2.4.3. Kanunlardan Dolayı Sorumluluk

İdarenin iş ve eylemleri kanuni nizamnamelere ve talimatnamelere uygun olarak hazırlanır. Ancak bir faaliyet kanuni olsa dahi kişilere muzır olabilir. Kanun hükümleri icra edildiğinde belirli icraatlar bazı kişiler açısından hususi ve ağır sonuçlara müncer olabilir. Buna verilebilecek en yaygın örneklerden biri istihsalı ve satılması serbest olan bir ürünün ya da maddenin belirli bir kanuni düzenlenme ile satışının yasaklanması hakkındadır. Belirli bir yaban hayvanının avlanması yasaklandığında ve bu havan türü koruma altına alındığında da benzer bir durum söz konusu olabilir.

⁶ D.6.D. 13.07.1965, E.1964/4279, K.1965/1953

Yaban hayvanının normalden fazla sayıda çoğalması çitçinin ürünlerine zarar verebildiği mahsulü olumsuz etkileyebilecek tarım içi ekolojik bir dengesizliğe yol açabilir. Bu durumda çiftçi kanundan kaynaklı bir idari faaliyetten dolayı zarara uğramış durumdadır. İşbu durumlarda çitçinin katlanmak zorunda olduğu zarar idare tarafından kamu külfetleri karşısında eşitlik ilkesi gereğince ve adalet ve nesafet düsturunca tanzim edilmelidir (Gözler, 2009: 1261).

Bu konuda Danıştay kararları çeşitlilik göstermekte ve birbiriyle çelişen içtihatlar söz konusu olabilmektedir. Danıştay 12. Dairesi vermiş olduğu bir kararda kanunlardan kaynaklanan zararlardan dolayı idareyi tazminata yükümlü görmemiştir (Özkarlı, 2008: 62)⁷:

“Kanunlarda yapılan değişikliklerin izlenmesi ve bu değişikliklere işlem tesisi idare için bir zorunluluktur. Kanun hükümlerinin uygulanmasından dolayı idarenin tazminle yükümlü tutulması söz konusu olamaz.”

Ancak aynı dairenin Kanunlardan dolayı idareyi zararı tazmine yükümlü tuttuğu da görülmektedir (Çağlayan, 2007: 370-371)⁸:

“Yasama organınca kamu yararı gözetilerek ve kamu yararını gerçekleştirmek için kanunla yeni bir düzenlemeye gidildiğinde bundan bir kısım vatandaşların zarar görmesi de mümkündür. Ancak böyle yeni bir düzenlemeye gidilirken, genellik ve eşitlik ilkesine uygun surette kanun yapmak görevi ile yükümlü olan yasama organınca, kanuna muhtemel kişi zararlarının ne surette karşılanacağı konusunda hükümler konulmamış olmasından hareketle bir kısım kimselerin vaki zarara katlanması gerektiği sonucuna varmaya imkân yoktur. Kanunun tatbikatıyla ilgili idarenin, meydana gelen zararları karşılamaktan kaçınması, idarenin tutumundan doğan bir sorumluluğa vücut vermekte ve idarenin fiili ile ilgili böyle bir tazminat davasının incelenmesi gerekir.”

2.4.4. Uluslararası Antlaşmalardan Dolayı Sorumluluk

Devletlerarası bazı muahedeler sonuçları itibariyle bazı kişiler üzerinde olağandışı zararlara sebep olabilmektedir. Buna verilebilecek en bilindik örneklerin başında Lozan Antlaşması gelmektedir. Hatırlanacağı üzere bu antlaşma hükümlerince Türkiye’de ikamet eden Rumlar ile Yunanistan’da mukim olan Türkler karşılıklı olarak yer değiştirmiştir. Mübadele sonucunda her iki tarafta kendi taşınmaz mal varlıklarını bırakmak zorunda kalmıştır. Bu durum mübadeleye tabi tutulan kişilerin servetlerinde ciddi kayıplara sebep olmuştur. Devletlerin kendi aralarında akdetmiş oldukları antlaşmalardan kaynaklı sebeplerin kişilerin verdikleri zararların tazmin edilip edilmeyeceği tartışılmıştır (Gözler, 2009: 1269).

Sözleşmelerde, zararların tazminine ilişkin bir düzenleme varsa ona göre hareket edilecektir. Açıklığa kavuşturulacak husus, sözleşmede tazmine ilişkin bir hükmün olmaması halidir (Çağlayan, 2018: 668).

Bununla ilgili Fransız Danıştay’ın almış olduğu bir karar örnek olarak verilebilir. Karara konu teşkil eden olayda Hounduras’ın UNESCO daimi delegesi Paris’te bir daire kiralamıştır. Bu kişi kiralamış olduğu dairenin meblağını ödemiş, mülk sahibi de Fransa ile UNESCO arasında imzalanan uluslararası akitleşme ve Viyana Muahedesi nedeniyle diplomatik muafiyeti bulunan kiracısına karşı tahliye davası açamamıştır. Bundan sonra apartman sahibi Fransız devletine karşı tazminat davası açmış ve maruz kaldığı zararın kamu külfetleri karşısında eşitlik ilkesi gereğince Fransız devleti tarafından karşılanmasını istemiştir. Fransız Danıştay’ı bu davaya olumlu cevap vermiş ve Fransız Devletini fedakârlığın denkleştirilmesi ilkesi mucibince tazminata mahkûm etmiştir (Gözler, 2009: 1272).

Sözleşmeden kaynaklanan zararlardan devletin sorumlu tutulabilmesi için zararın özel ve anormal ağırlıkta olması yanında, sözleşmede tazminatı engelleyen bir maddenin olmaması gerekmektedir.

⁷ D.12.D. 23.02.1966, E.1971/3770, K.1973/445

⁸ D.12.D. 20.02.1973, E.1965/3669, K.1966/547

Böylece; sözleşmenin tazminatı dışlamaması ve zararın özel ve olağandışı olması durumunda, sözleşmeden kaynaklanan zararlar kamu külfetleri karşısında eşitlik ilkesi gereğince tazmin edilebilmektedir (Çağlayan, 2018: 669).

3. SONUÇ

Kamu külfetleri karşısında eşitlik ilkesi ibaresi anayasanın muayyen bir maddesinde açıkça belirtilmez. Böylece bu konunun literatürdeki yazımı içtihatlar üzerindedir. Başta Danıştay olmak üzere temyiz mercilerinin bazı kararlarından yola çıkılarak ve Türk idare hukukuna model teşkil eden Fransız hukuk sistemindeki uygulamalar dikkate alınarak Kamu külfetleri karşısında eşitlik ilkesinin tanımı, şartları, özellikleri ve türleri çerçevesinde bir alan yazın geliştirilmiştir.

Bu ilkenin prensip olarak kökleri Mecelle'ye kadar dayandırılrsa da kapsam ve muhtevasının teşekkülü somut olaylara uygulanan Mahkeme içtihatları sayesinde. Danıştay içtihatları dikkate alındığında benzer olayların aynı organlarda farklı gerekçeler ve sonuçlarla karara bağlandığı görülmektedir. Birbiriyle tenakuz oluşturan bu örneklere rağmen verilen kararların ana hatları ve sınır uçları, sınır hatları takip edilerek temel bir çerçeve oluşturmak mümkündür.

İşbu verilen kararlar bağlamında İdarenin kusursuz sorumluluk hallerinden olan kamu külfetleri karşısındaki eşitlik ilkesini; bir kamu hizmeti karşısında menfaatin umumi, katlanılan zararın ise hususi olması şeklinde tanımlamak mümkündür. Fedakarlığın denkleştirilmesi de denen bu ilkenin cari olabilmesi için kişilere verilen zararın özel ve anormal olması gerekmektedir. Yani umuma şamil bir zararın ya da olağan bir mazarratın kamu külfetleri karşısında eşitlik düsturunca tazmini kabil değildir. Kamu külfetleri karşısında eşitlik ilkesinin belirli hususiyetleri vardır. Öncelikle kusurlu sorumluluk ve risk sorumluluğunun kamu külfetleri karşısında eşitlik ilkesine takaddüm ettiği görülmektedir. Yani somut bir olay; kusurlu sorumluluk ve risk sorumluluğu bağlamında ele alınamıyorsa ancak fedakarlığın denkleştirilmesi ilkesi kapsamına girebilmektedir. Bununla beraber bu ilke kamu nizamına ilişkindir. Ayrıca; kamu külfetleri karşısında eşitliğin bozulmasından kaynaklanan sorumluluk hallerinin söz konusu olabilmesi için zararın arızı olmaması yani kazalardan kaynaklanmaması gerekmektedir. Son olarak kusursuz sorumluluk hallerinden olan kamu külfetleri karşısında eşitliğin bozulmasından kaynaklanan sorumluluk halinde zarar gören kişi idarenin kusurlu olduğunu ispatlamak mecburiyetinde değildir. Kamu külfetleri karşısında eşitlik ilkesinin türleri olarak: bayındırlık hizmetleri, kanunlardan dolayı sorumluluk, hukuka uygun işlemlerden dolayı sorumluluk ve uluslararası sözleşmelerden kaynaklanan sorumluluk hallerini saymak mümkündür.

KAYNAKÇA

Atay, E.E.; Odabaşı, H. & Gökcan, H.T. (2003). Teori ve Yargı Kararları Işığında İdarenin Sorumluluğu ve Tazminat Davaları, Seçkin Yayınları, Ankara.

Ayanoğlu, T. (1994). “Danıştay Kararlarına Göre Kamu Külfetleri Karşısında Eşitlik İlkesi ve Uygulama Alanı”, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Baydemir, E. (2019). “Kamu Külfetleri Karşısında Eşitlik İlkesi ve İdare Hukukundaki Görünümleri”, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Bayındır, M.S. (2007). “Sağlık Hizmetlerinde İdarenin ve Hekimlerin Sorumluluğu”, Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, XI (1-2):551-589.

Çağlayan, R. (2007). Tarihsel, Teorik ve Pratik Yönleriyle İdarenin Kusursuz Sorumluluğu, Seçkin Yayınları, Ankara.

Çağlayan, R. (2009). “Risk İlkesi Gereğince İdarenin Kusursuz Sorumluluğu Bağlamında Sosyal Risk İlkesi”, Gazi Üniversitesi Sorumluluk ve Tazminat Hukuku Sempozyumu, 28-29 Mayıs 2009, Ankara.

Çağlayan, R. (2018). İdari Yargılama Hukuku, Seçkin Yayınları, Ankara.

- Duran, L. (1974). Türkiye İdarenin Sorumluluğu, Türkiye ve Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü Yayınları, Ankara.
- Durkal, M. E. (2019). “İdarenin Sorumluluğunun Ortaya Çıkışı ve Temeli”, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 23(1):159-189.
- Esin, Y. (1973). Danıştay’da Açılacak Tazminat Davaları: İdarenin Hukuki Sorumluluğu, Balkanoğlu Matbaacılık, Ankara.
- Gözler, K. & Kaplan, G. (2013a). İdare Hukukuna Giriş, Ekin Yayınları, Bursa.
- Gözler, K. & Kaplan, G. (2013b). Kısa İdare Hukuku, Basın Yayım Dağıtım, Bursa.
- Gözler, K. (2009). İdare Hukuku C:II, Basım Yayın, Bursa.
- Gözübüyük, Ş. (2010). Yönetim Hukuku, Turhan Yayınları, Ankara.
- Günday, M. (2004). İdare Hukuku, İmaj Yayınları, Ankara.
- Hasoğlu, A. (2017). “İdarenin Sorumluluğu Bağlamında Yargı Dışı Çözüm Yolu Olarak Sulh”, Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 25(2):65-87.
- Onar, S. S. (1966). İdare Hukukunun Umumi Esasları C.I, Hak Kitabevi, İstanbul.
- Özkarslı, O. (2008). İdarenin Kusursuz Sorumluluğu ve Risk İlkesi, Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal bilimler Enstitüsü, Afyon.
- Sarıca, R. (1949). İdari Dava, İdari Kaza, İÜHF Yayınları, İstanbul.
- Sarsıkoğlu, Ş. (2016). “İdarenin Mali Sorumluluğu Açısından Zarar Kavramı”, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 65(4):2389-2422.
- Şaşmaz, A.P. (2016). “İdarenin Sorumluluğu ve Danıştay Kararlarındaki Görünümüne Genel Bakış”, JEBPIR, 2(2):211-235.
- Şimşirgil, A. & Ekinci, E. B. (2009). Ahmed Cevdet Paşa ve Mecelle, KTB Yayınları, İstanbul.
- Tahiroğlu, B. (2008). “Kusursuz Sorumluluk ve Modern Hukuklara Etkisi”, Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 14(4):157-170.
- Yayla, Y. (2009). İdare Hukuku, Beta Yayınları, İstanbul.